

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Jméno autora: Mgr. Zdeněk Chalupský

Datum vytvoření: 1. 4. 2012

Číslo DUM: VY_32_INOVACE_07_FY_A

Ročník: I.

Fyzika

Vzdělávací oblast: Přírodovědné vzdělávání

Vzdělávací obor: Fyzika

Tematický okruh: Úvod

Téma: Odvozené jednotky v soustavě SI

Metodický list/anotace:

- *Sada se věnuje odvozování jednotek za základních jednotek. Pro zajímavost jsou červeně označeny jednotky, které mají vazbu na „ne přesný“ kilogram.*
- *Rozlišeny jsou odvozené jednotky bez vlastního názvu a s vlastním názvem.*
- *Součástí je i tabulka odvozených veličin a tabulka vybraných odvozených jednotek se složeným názvem.*
- *Formy zápisu jednotek mají připomenout formy zápisu fyzikálních rovnic, lineárním a nelineárním způsobem. Udaje z tabulek můžete použít pro procvičení.*
- *Pro samostatnou práci žáků je uveden námět na vytvoření informačních panelů o význačných fyzicích.*

Odvozené jednotky v soustavě SI

$$y_1(t) = \hat{y}_1 \sin(2\pi f_1 t)$$

Obr. 1

- ▶ Odvozené jednotky
- ▶ Odvozené jednotky s vlastním názvem
- ▶ Vybrané odvozené jednotky se složeným názvem
- ▶ Formy zápisu vzorců a jednotek
- ▶ Portréty osobností, které propůjčili své jméno odvozeným fyzikálním veličinám – cvičení

Odvozené jednotky

Mezinárodní soustava jednotek SI definuje sedm základních jednotek,

1. hmotnost – m / kilogram [kg]
2. čas – t / sekunda [s]
3. délka – s / metr [m]
4. elektrický proud – I / ampér [A]
5. teplota – T / kelvin [K]
6. látkové množství – m / mol [mol]
7. svítivost – I / kandela [cd]

z nich se odvozují všechny ostatní fyzikální jednotky:

s vlastním názvem
tlak

$$p = \frac{F}{S} = \frac{m \cdot g}{S}$$

$$[p] = \frac{N}{m^2} = \frac{kg \cdot \frac{m}{s^2}}{m^2} =$$

$$= \frac{kg \cdot m}{s^2} \cdot \frac{1}{m^2} = \frac{kg}{s^2 \cdot m} = kg \cdot s^{-2} \cdot m^{-1}$$

$$p = [Pa] \dots Pascal$$

Blaise Pascal (19.6.1623 Clermont – 19.8.1662 Paříž)
byl francouzský matematik, fyzik, spisovatel, teolog
a náboženský filosof.

Obr. 2

bez vlastního názvu
hybnost

$$p = m \cdot v$$

$$[p] = kg \cdot \frac{m}{s}$$

$$[p] = kg \cdot m \cdot s^{-1}$$

kilogram krát metr za sekundu

kilogram metr za sekundu

Odvozené jednotky s vlastním názvem

název	symbol	veličina	definiční rovnice	základní jednotky SI	jiné jednotky
radián	rad	úhel	$\alpha = s/r$	bezrozměrný	$m \cdot m^{-1}$
steradián	sr	prostorový úhel	$\Omega = A_v/R^2$	bezrozměrný	$m^2 \cdot m^{-2}$
hertz	Hz	frekvence	$f = 1/T$	s^{-1}	1/s
newton	N	síla	$F = m \cdot g$	$m \cdot kg \cdot s^{-2}$	$kg \cdot m/s^2$
pascal	Pa	tlak, napětí v tahu	$p = (m \cdot g)/S$	$m^{-1} \cdot kg \cdot s^{-2}$	N/m^2
joule	J	energie, práce, teplo	$E = W = Q = m \cdot g \cdot s$	$m^2 \cdot kg \cdot s^{-2}$	$N \cdot m = C \cdot V = W \cdot s$
watt	W	výkon, zářivý tok	$P = (m \cdot g \cdot s)/t$	$m^2 \cdot kg \cdot s^{-3}$	$J/s = V \cdot A$
coulomb	C	elektrický náboj	$Q = I \cdot t$	$s \cdot A$	$s \cdot A$
volt	V	elektrické napětí, elektrický potenciál	$U = (m \cdot g \cdot d)/I \cdot t$	$m^2 \cdot kg \cdot s^{-3} \cdot A^{-1}$	$W/A = J/C$
farad	F	elektrická kapacita	$C = (I \cdot t/m \cdot g \cdot d) \cdot I \cdot t$	$m^{-2} \cdot kg^{-1} \cdot s^4 \cdot A^2$	C/V
ohm	Ω	elektrický odpor, impedance, reaktance	$R = \{(m \cdot g \cdot d)/I \cdot t\}/I$	$m^2 \cdot kg \cdot s^{-3} \cdot A^{-2}$	V/A
siemens	S	elektrická vodivost	$G = I \cdot I \cdot t/m \cdot g \cdot d$	$m^{-2} \cdot kg^{-1} \cdot s^3 \cdot A^2$	$1/\Omega$
weber	Wb	magnetický tok	$\Phi_m = (m \cdot g \cdot s)/I$	$m^2 \cdot kg \cdot s^{-2} \cdot A^{-1}$	J/A
tesla	T	magnetická indukce	$B = mg/Itv$	$kg \cdot s^{-2} \cdot A^{-1}$	$V \cdot s/m^2 = Wb/m^2 = N/(A \cdot m)$
henry	H	indukčnost	$L = \{(m \cdot g \cdot s)/I\}/I$	$m^2 \cdot kg \cdot s^{-2} \cdot A^{-2}$	$V \cdot s/A = Wb/A$
stupeň Celsia	$^{\circ}C$	Celsiova teplota	-	K	$K (t^{\circ}C = T/K - 273,15)$
lumen	lm	světelný tok	$\Phi = I \cdot \Omega$	$cd \cdot sr$	$lx \cdot m^2$
lux	lx	intenzita osvětlení	$E = I \cdot \Omega/S$	$m^{-2} \cdot cd \cdot sr$	lm/m^2
becquerel	Bq	radioaktivita (počet rozpadů částic za sekundu)	$Bq = s^{-1}$	s^{-1}	1/s
gray	Gy	absorbovaná dávka (ionizujícího záření)	$Gy = E/m$	$m^2 \cdot s^{-2}$	J/kg
sievert	Sv	dávkový ekvivalent (ionizujícího záření)	$Sv = E/m$	$m^2 \cdot s^{-2}$	J/kg
katal	kat	katalytická aktivita	$Kat = mol/t$	$s^{-1} \cdot mol$	mol/s

Vybrané odvozené jednotky se složeným názvem

Název	Symbol	Veličina	Definiční vztah	Vyjádření v základních jednotkách SI
metr čtvereční	m^2	obsah	$S = a \cdot a$	m^2
metr krychlový	m^3	objem	$V = a \cdot a \cdot a$	m^3
metr za sekundu	m/s	rychlost	$v = s/t$	$m \cdot s^{-1}$
metr krychlový za sekundu	m^3/s	objemový průtok	$Q_v = S \cdot v$	m^3/s^{-1}
radián za sekundu	rad/s	úhlová rychlost	$\omega = \varphi/t$	s^{-1}
newton sekunda	$N \cdot s$	hybnost, impuls síly	$p = m \cdot v$	$m \cdot kg \cdot s^{-1}$
newton metr sekunda	$N \cdot m \cdot s$	moment hybnosti	$L = r \cdot p$	$m^2 \cdot kg \cdot s^{-1}$
newton metr	$N \cdot m$	moment síly	$M = F \cdot a$	$m^2 \cdot kg \cdot s^{-2}$
kilogram na metr krychlový	kg/m^3	hustota	$\rho = m / V$	$m^{-3} \cdot kg$

Formy zápisu vzorců a jednotek

rovnice

jednotka

ve tvaru zlomku

$$U = \frac{F \cdot d}{Q} = \frac{m \cdot g \cdot d}{I \cdot t}$$

$$[U] = \frac{N \cdot m}{C} = \frac{kg \cdot \frac{m}{s^2} \cdot m}{A \cdot s}$$

$$[U] = \frac{kg \cdot m^2}{A \cdot s^3}$$

ve tvaru lineárně zapsaného zlomku

$$U = F \cdot d / Q = (m \cdot g \cdot d) / I \cdot t$$

$$\begin{aligned} [U] &= N \cdot m / C = \\ &= (kg \cdot m^2 / s^2) / A \cdot s = \\ &= kg \cdot m^2 / A \cdot s^3 \end{aligned}$$

zápis pomocí záporných exponentů

$$U = F \cdot d \cdot Q^{-1} = m \cdot g \cdot d \cdot I^{-1} \cdot t^{-1}$$

$$[U] = m^2 \cdot kg \cdot A^{-1} \cdot s^{-3}$$

Portréty osobností, které propůjčili své jméno odvozeným fyzikálním veličinám

Vytvořte portréty fyziků, jejichž jména byla použita pro názvy odvozených FV.

Obsah portréту:

- Fotografie
- Základní osobní údaje:
 - jméno a titul
 - národnost
 - stručný životopis
 - datum narození, úmrtí
- název odvozené veličiny
- definiční rovnice
- vyjádření jednotky v základních jednotkách SI

Vytvořené portréty
použijte pro vaši
učebnu fyziky.

Citace

Obr. 1 GERALT. *Abstraktní, Všeobecné Vzdělávání - Volně dostupný obrázek - 95721* [online]. [cit. 2.4.2012]. Dostupný na WWW: <http://pixabay.com/cs/abstraktn%C3%AD-v%C5%A1eobecn%C3%A9-vzd%C4%9BI%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD-95721/>

Obr. 2 AUTOR NEUVEDEN. *File:Pascal Blaise.jpeg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 2.4.2012]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pascal_Blaise.jpeg

Literatura

- Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2013 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page

